

KORSTÍLUS ÁTTEKINTÉS

Készítette: *Németh Dóra*

AZ IRODALOM KEZDETI SZAKASZAI, AZ IRODALOM ÓSI FORMÁI

Az irodalom és különböző művészeti ágak kialakulásának kezdetekor a művészetek még nem képeztek a vallástól elkülönülő kategóriát, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a műveknek a törzsi vallásos rituálékban kiemelt szerepe. A művek keletkezésének legfőbb indoka nem feltétlenül esztétikai értékük volt; a munkadalok, törzsi énekek, nemzeti feljegyzések stb. esetében inkább a funkcionalitás állt előtérben.

1. A mítoszok kialakulása

- A mítoszok és mondák előfutárjaiként tarthatók számon a természeti, illetve a társadalmi jelenségekről szóló írások.
- A mítoszok kialakulása egymástól függetlenül kezdődött meg az egész világon. Keletkezésének okai, fő problémakörei:
 - a világ és az ember keletkezése, viszonya, kapcsolata,
 - az istenek világa,
 - az ember és istenség viszonya,
 - az isteni világ elérése,
 - az istenekhez való felemelkedés,
 - valamint közösségi normák deklarálása.

A mítoszok egyszerre jelentenek világmagyarázatot és erkölcsi útmutatót. A legtöbb ilyen mű a világok keletkezésére ad választ sajátos történeteikkel, ezeket nevezik **kozmogóniának**. Ezzel párhuzamosan az **antropogóniával**, az ember teremtésével foglalkozó történetek sokasága is jellemző a mitológiában, de a természetfeletti lények, istenek születésével foglalkozó a **theogóniák** sem maradnak ki a sorból. Magatartási mintákat olvashatunk mindezekből az elbeszélésekből ki, melyek útmutatást adtak a hétköznaphoz. Ezeket az általános emberi léthelyzeteket nevezzük **archetípusoknak**, ősfórmáknak.

2. A mítosz fogalmi elméletei

- Mai definíció szerint a **mítoszok** különböző témájú mondák, történetek, hitregék istenek életéről, tetteiről, amelyekben a vallás és a rítus szorosan összefügg. *Platón* álláspontja szerint tematikai megkötés nélkül, bármilyen elmondott történetet tekinthetünk mítosznak. Fontos kiemelni, hogy a mítoszok elsősorban szóban terjedtek, csak később kerültek lejegyzésre.

- A mítoszokban a vallás, a tudományok, a művészet és az esztétikum közös, együttes érvényesülésével egy különleges világszemlélet jelenik meg. Ez a fajta komplexitás teszi őket alkalmassá arra, hogy kollektív értékű világmagyarázattal szolgáljanak, az emberi lét alapkérdéseire adjanak választ, illetve identitástudatot határozzanak meg.
 - A mítoszok kapcsolatban állnak a nemzeti identitás fogalmával, hiszen minden nemzet, közösség másképp kereste a válaszokat a világgal kapcsolatos kérdéseire és más-más történetekkel adott magyarázatokat ezekre, s mindezek határozzák meg az eredetüket, mibenlétüket – akár a mai napig is. Azonban az is fontos, hogy ezen nemzeti történetformálások közül nem mindegyik maradt fenn, erre példa a *Csaba-trilógiából* egyedül fennmaradó *Rege a csodaszarvasról*.
- A pszichoanalitikai iskolák szintén nagy jelentőséget tulajdonítottak a mítoszoknak a **pszichoanalízis** térhódításakor (romantika és a XX. század elején). A mítosz meghatározásának tárháza újabb definícióval bővült a pszichoanalitikusoknak köszönhetően – „az emberiség kollektív tudatalattijaként” hivatkoztak a mítoszokra.
 - *C.C. Jung* német pszichoanalitikus szerint a mítoszok az „archetipikus emberi magatartásformák és szituációk összessége”.
 - *Freud* vélekedése szerint egyes tudattalan jelenségek és komplexusok leírásához, valamint értelmezéséhez a mítosz ad segítséget (például az Oedipusz-komplexus).
 - *Szondi Lipót* sorsanalízisében a mítoszok cselekményének fő irányvonalát megragadva az emberiség történelmét úgy írta le, mint amit „a káinok és mózesek reménytelen küzdelme jellemez” (törvényszegők – törvényalkotók).
- **Mitológia:** a mítoszok összessége, görögül a mítosz szó többes száma: elbeszélések, mondák. A mítoszokkal foglalkozó tudományág.

A **pszichoanalízis** egy olyan pszichológiai módszer, melynek lényege az hogy alkalmazói a bizonyos lelki problémák, zavarok okait a tudatalatti vizsgálatával kutatják fel. Szülőatyja *Sigmund Freud*.

Az **Oedipusz-komplexus** vagy más néven Ödipusz-komplexus elnevezésű pszichoanalitikus tétel szerint a fiúkat 3-7 éves kor között olyan erős érzelmek kötik az anyjukhoz, melyet akár egyfajta szerelemnek is lehet nevezni, éppen ezért riválisként is tekinthetnek az édesapjukra. Fordított esetben ezt Elektra-komplexusnak nevezzük.

A GÖRÖG ANTIKVITÁS

1. Kialakulása

- Az ógörög törzsek megjelenése a Peloponnészoszon Kr.e. 2000 körülre tehető. Ezen a területen, még hozzá **Athénban** a Kr.e. 5. század elején bevezetik az oktatást, ennek következtében pedig az írástudók száma is jelentős növekedésnek indul.
- Az ókori görög kultúra – amelyet ma az európai kultúra egyik bázisának szokás tartani – Athénban, valamint egyéb felvilágosult városállamok területén alakult ki, előzmények nélkül, azaz az ókori görög kultúra „önmagából ered”.



2. Általában a művészetről és az irodalomról

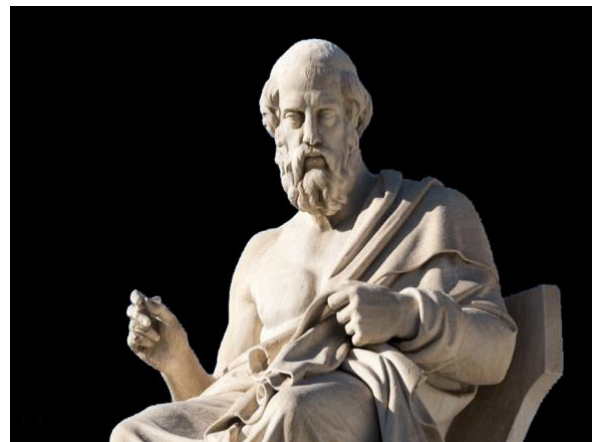
- Művészetének minden ágára jellemző az emberközpontú vallásossággal való kapcsolódás, az emberszerű istenségek ábrázolása, azaz az **antropomorfizmus**. Tulajdonképpen ez az első olyan kultúra, amely a korábbi eredetmítoszokkal és kezdetleges műfajokkal szemben az ember felé fordul és azt helyezi középpontba.
- Az antik görög kultúrkörben a mítoszok mellett helyet kapott az ősi (szakrális, mágikus) költészet is: a varázsszövegek, a sirató énekek, a harci dalok vagy a munkadalok is szerepet játszottak a mindennapokban.
- Irodalomtörténeti szempontból miután az irodalom az archaikus korban autonóm művészeti ággá fejlődött, elkezdtek elkülönülni azon belül a műnemek is.
 - Először megszületik az eposz mint az epika műnem képviselője, majd ezután elkülönül a lírai költészet, s végül a dráma alakul ki utoljára. Érdekesség, hogy az egyes műnemek az ógörög irodalomban más-más nyelvjárásokhoz kötődnek.
 - Maga az eposz műfaj megteremtőjeként lépett színre *Homérosz* és indította el útján az epika műnemet. Az **eposz** nagyepikai műfaj, mely általában egy közösség számára jelentős történetéről és annak hősről mesél, ide tartozik *Homérosz Iliász* és *Odüsszeia* című eposzai. Az első lírai műveket,



költeményeket még hangszerekkel kísérték, többen énekelve adták elő. Később már kidolgozott versformák keretei között, sajátos sorfajtaikat alkalmazva alkottak a művészek, köztük a neves költő, *Szapphó*, illetve az ugyancsak kiemelkedő *Anakreón* és *Alkaiosz* is. Annak ellenére, hogy a műnem kialakulásának sorát az antik görög kultúrában a drámairodalom zárja, nem jelenti azt, hogy veszített volna jelentőségéből. Az antik görög színház alapköveit a Dionüszosz-ünnepi rituális szerepjátékok jelentették, melynek átalakulása, fejlődése tette lehetővé, hogy olyan mesterek drámái lássanak napvilágot, mint *Szophoklész* (fő művei: az *Antigoné* és az *Oidipusz király*), *Euripidész* és *Arisztophanész*.

3. Filozófiai elméletek

- Ebben az időszakban született meg *Arisztotelész Poetica* című műve és *Platón ideatana*, melyek napjainkig jelentős filozófiai és esztétikai elveket foglalnak magukba.
 - *Arisztotelész* művében kerül kifejtésre a **mimézis-elmélet**, miszerint a művészeti ágak, köztük az irodalom feladata (a természetükből eredő különböző eszközökkel) a természet utánzása. *Arisztotelész* éles határt húzott a történetírás és az irodalom közé, ugyanis a történetírás szerinte az, ami megtörtént, az irodalom pedig az, ami megtörténhet. Ebből fakad az, hogy a mimézis-elmélet az irodalom szükségessége melletti (pro) érvek között tartható számon.
 - *Platón ideatana* szerint a világ tökéletes ideák másolata, és az emberek képesek a már tudott igazságokra visszaemlékezni az érzékelésen keresztül. Ebből kiindulva pedig az irodalom **kettős mimézis**, ami elhatárolja az embert nem csak az ideáktól, de a világban betöltött szerepétől, funkciójától is. *Platón* elmélete szerint a zene lehet az egyetlen eszköz arra, hogy az ember az ideákhoz közelebb kerüljön, tehát az irodalom (*Arisztotelész* elméletével ellentétben) nem szükséges az emberek számára (contra).



A RÓMAI ANTIKVITÁS

1. Kialakulása

- Kialakulása a Kr.e. III. századra tehető, virágkorát a Kr. előtti I. században élte.

2. Az irodalmi kultúra

- A szigorú, merev hagyományörzés mellett felfedezhetőek (legfőképpen görög) külső hatások is, ezek kettőssége formálja az antik római kultúrát, melyet a világirodalom legnagyobb hatású és szabású másodlagos kultúrájaként tartanak számon.

- A latin irodalom kezdeti évszázadaiban (Kr.e. III-II. sz.) az eposz és a dráma – legfőképpen a komédia – álltak a középpontban. Műfaji szempontból a szatírákat tekintették az egyetlen saját, azaz nem a görögöktől átvett műfajuknak. A kevésbé hangsúlyos lírai alkotások elsősorban nem a közvéleménynek íródtak, hanem a költők maguk közt, egymásnak írták a verseket. A korszak líratörténeti jelentősége a görög műfajok és versformák alkalmazása. Ideáljuk a hellenisztikus költészet volt: csiszolt, kis terjedelmű remekművek költésére törekedtek, a görögös finomkodásra is képesek voltak, de stílusukra alkalmasint a szabadosság, a nyers szókimondás is jellemző volt.

A görög és a római irodalom találkozásának egyik legszebb példája a **bukolikus költészet** és az **ekloga műfajának** kialakulása. Az ekloga műfaját alapvetően Vergiliushoz kötjük, de eredete a görög irodalomba, még hozzá *Theokritoszhoz* nyúlik vissza, akinek műveiben a bukolikának megfelelő **idilli környezet**, a **párbeszédeség**, a **pásztorok** és a szerelem, vidámság témái domináltak. *Vergilius* mindezt áttemelte, de változtatott: a pásztorok szerepét elmélyítette és allegorikus szereplőkké tette őket. Némely szövegeiben elrugaszkodva a párbeszédes formától, monológokat írt, illetve a témák sem feltétlenül maradtak a korábbi derűs, könnyed keretek között. *Vergilius* művei a korban folyó polgárháború miatti bizonytalanságérzetet tükrözik. A műfaj továbbélése *Radnóti Miklósnak* köszönhető, akinek eklogáiban hangsúlyosan megjelennek a 20. század borzalmi.

- Az antik görög és az újkori kultúra közötti közvetítő szerepe vitatott, új kutatások szerint a római kultúra fejlődése **egyenértékűen szerves fejlődés** a göröghöz képest, és ez a folyamat a görög kultúrával való találkozással tetőzött be.
- A korban megjelenő **művészegyenértékűség** fogalma olyan római származású, teljes életművet felmutató költőóriásokkal nyert értelmet, mint például *Catullus*, *Vergilius* és *Horatius*. *Catullus* jelentősége szerelmi költészete mellett abban mutatkozik meg, hogy ő volt a legelső az irodalomtörténetben, aki **tudatosan szerkesztett verseskötetet** alkotott meg. *Vergilius* egy teljesen új műfajt teremtett, az eklogát, mely tökéletes

eszköz volt számára az akkori polgárháború miatt uralkodó bizonytalanságérzet kifejezésére. Fő műve a rómaiak eposza, az *Aeneis*, aki Aeneas kalandjait és hőstetteit meséli el. *Horaitus* tanító célzatú ódái (melyeket ő *carmeneknek* nevezett) több ún. **horatiusi alapelvet** fogalmaztak meg, mint például az **“arany középszer”** (*aurea mediocritas*) és az **“Élj a mának!”** (*carpe diem*) tétel.

A KÖZÉPKOR

A középkorban a **keresztény vallás** hatja át az élet minden területét, az emberek mindennapjaitól, egészen az irodalomig. A vallásos témák népszerűségének oka egészen a **római civilizáció hanyatlására**, az abból történő kiábrándulásra vezethető vissza. Ekkor ugyanis megkezdődött a kereszténység kialakulása és terjeszkedése, és ezáltal a kulturális élet színterévé is a **kolostorok, templomok, fejedelemségek, főúri várak és kastélyok**, legkésőbb pedig a **városok és az egyetemek** váltak. A keresztény irodalom úttörői közé sorolható *Szent Ambrus*, aki himnuszokat és szentbeszédeket írt, illetve *Szent Ágoston*, aki *Vallomások* című alkotásával egyrészt lerakta a vallomásirodalom alapköveit, ennek révén pedig elindította az egyben vallásos, de lírai szépirodalom fejlődését.

1. Tér- és időbeli elhelyezés

- A középkor az **V. század közepétől a XIV. századig** tartott. Kezdő időpontjának a Nyugat-római Birodalom bukásának tekintik (Kr. u. 476), a korszak lezárulását pedig Amerika felfedezéséhez (1492) köti az irodalomtörténet. A civilizáció központja ekkor nyugaton a Frank Birodalom, keleten pedig Bizánc.
 - Kultúrtörténetileg: Kereszténység megjelenésétől reneszánsz megjelenéséig.
 - Történetileg: Nyugat-Római Császárság bukása és Kelet bukása közti időszak (476-1453).
- A megemlített korszakhatárok inkább hozzávetőleges keretet jelentenek, mintsem konkrét határokat. A középkor hatalmas időszakot ölel fel, ezért határai elmosódnak, illetve összefonódnak a következő, vagy az azt megelőző korszakokkal.

Az irodalomban megannyi költő, író létezik, akiket nem tudunk egy-egy korstílusba, stílusirányzatba besorolni. Ilyennek tekinthetjük például *Dantet*, vagy *Villont* is, akik évszám tekintetében a középkorhoz tartoznak, ámbar jelentőségüket a középkor és a reneszánsz határán alkotók között említi az irodalomtörténet.

2. A korszak elnevezése

- A **reneszánsz** idején, utólag nevezték el ezt az időszakot középkornak, tekintve, hogy az antik kultúrát és a reneszánsz stílust összekötő, átmeneti időszaknak tekintették. Fontos továbbá, hogy a középkor **nem sorolható a korstílusok közé**; egy olyan időintervallumot, korszakot jelöl, amely több stílust vonultat fel.

3. Világkép, filozófia, bölcsélet

- A középkor emberének mindennapjai a **vallásosság** köré rendeződtek, ez pedig a művészet különböző ágaival sem volt másképp.
 - Ebből ered az **aszketikus életszemlélet**, amely a földi örömről lemondó, Istennek tetsző életmódot jelentette.
- Fontos szerepe volt a mezőgazdasági tevékenységnek mint a megélhetés alapjának, ennél fogva a művészetben a vallásosság mellett az **ember és a természet kapcsolata** is megjelent.
- Társadalom alapját a **feudalizmus és a kereszténység** adta, melyből levezethető a múlandó, tökéletlen földi élet és a tökéletes öröklét, a túlvilág szembenállása.
 - Ahogyan mindenkinek a hűbéri láncban Istentől rendelt örök helye van, a feudális társadalmi rendet is öröknek tekintették. Innen eredeztethető a középkor **statikus világszemlélete** is, miszerint a világot egy örökké, változatlanul fennálló, örökérvényű, zárt rendszernek tartották. A ciklikusság volt a fő szervező elv, hasonlóan a földművelés évszakokhoz kötöttségével. A fejlődés fogalma ekkor ismeretlen volt.
- A **latin nyelv általános használata** előre lendítette az egyetemességet. A latinítással párhuzamosan a mindennapok szintjén az anyanyelvek használata folytatódott. A latin nyelv használata főként az írásbeliség szintjén volt jellemző, ennél fogva az irodalomban is a latin nyelv volt az uralkodó. Az irodalom művelőit ekkor a világi papság, a

A „középkor” szóhoz hasonló kifejezés első használata 1469-ből származik, „*media tempestas*” (középső időszak) formában. Ez elhatárolás főként abból a reneszánsz kori felismerésből ered, hogy az ókori államok kulturális és államszervezési szempontból fejlettebb szinteket értek el, mint az utánuk következő idők, éppen ebből fakadóan az ókor fejlettségének felismerése egyúttal magával hozta a „fény” és a „sötétség” szembeállítását, ami miatt létrejött a „**sötét középkor**” fogalma. A történetírás általában a „sötét” jelzővel azokat az időszakokat illeti, melyekről kevés vagy semmiféle írott forrás nem maradt fenn, azonban az ókor és a reneszánsz közötti időre értve az államszervezés és a tudomány visszaesését is a „sötétség” részének tekintették.

szerteszak és vándor énekmondók jelentették. A korszakban virágzásnak indult a legendák másolásának és írásának a folyamata is.

4. Művészeti célok

- Az alkotások értékét azok tartalma adta, nem az alkotója – azaz háttérbe szorult a középkorban az individuuum és a **személytelenség** (anonimitás) vált jellemzővé. Ez a fajta anonimitás azonban szemben állt az ekkor kibontakozó lovagi költészettel.
- A művek középpontjában egyrészt az **kereszténység**, az **egyház mindenhatóságának**, másrészt pedig a **lovagi embereszménynek** (lovagi irodalom) a hirdetése állt.
 - Fontos kiemelni, hogy a világi kultúra, illetve az antik hagyományok továbbélése nem tört meg, csupán a kereszténységgel, vallásos elemekkel átítatott kultúrával szemben csökkent a jelentősége és a népszerűsége a korban.
- A művészeti alkotások során a jellemző volt a **plátói** (soha be nem teljesülő) **szerelem** térhódítása és a **túlvilág utáni vágyakozás** is. Utóbbihoz kapcsolódóan a **haláltánc** (danse macabre) irodalma is ekkor veszi kezdetét.



A **haláltánc** (danse macabre) mint műfaj megjelenése, ami a XIII. század és a XIV. század nagy pestisjárványainak következtében jelent meg. Lényege, hogy a halál előtt mindenki egyenlő, a halál utolsó táncában mindenki részt vesz, társadalmi, gazdasági, kulturális megkülönböztetés nélkül. A tánc mint kifejezés, szimbolikus, az irodalmi művekben ez legtöbbször úgy jelenik meg, hogy a különféle személyek egymás után megszólalnak. A műfaj irodalmi leképződése *Arany János Hídavatrás* című balladájában, valamint *Madách Imre Az ember tragédiájának* londoni színe végén is megjelenik, ugyanakkor a tematika a zenében és a képzőművészetekben is továbbél.

5. A középkor esztétikája

- Az arisztotelészi mimézis elméletében a természet pontos másolásának háttérbe szorulásával, a jelenség és a lényeg viszonyában a lényeg válik fontosabbá.
 - Erre szolgálnak például a nem élethű, nyúlánk **gótikus szobrok**.
- Tekintettel az **individuuum háttérbe szorulására**, az önkifejező művészet sem volt jellemző, hiszen az eszme, az ideológia szolgálata volt az elsődleges és egyetlen cél.

6. Stílusjegyek, formák a művészetekben

- Az építészetben két hangsúlyos stílus követi egymást ekkor.
 - A **román**, a harcoló egyház stílusa – mely a vastag falú, kicsi ablakú templomokról ismeretes, amelyeknek védelmi célja volt a csaták során. A román építészeti stílus jegyeit viseli például a jáki bazilika és a pannonhalmi bencés apátsági templom is. A képen a jáki bazilika látható.
 - Ezzel szemben a **gótika** a diadalmas egyház stílusa volt – stílusjegyeit a hatalmas, díszes rózsablakok és a minél magasabbra törő tornyok jelentették, azzal a céllal, hogy minél közelebb legyenek az éghez, a mennyországához, Istenhez. A gótikus stílusban épült épületek közé sorolható például a kölni dóm és a párizsi Notre Dame. A képen a kölni dóm látható.



7. A középkori emberkép

- Az antikvitáshoz képest radikális fordulat következett be, miszerint „**Isten előtt minden ember egyenlő**”. Ebből következik az is, hogy kiemelt figyelmet kap az ember méltósága, hiszen az embert Isten képmásának tekintették és az egyetlen értelmes, teremtett lénynek. Mindemellett pedig e felfogás szerint a hierarchiában elfoglalt helye nem minősíti az embert.
- A középkori ember szerint a földi lét tökéletlen és mulandó, ezzel áll szemben a túlvilág, az öröklét. Tehát a halál nem vég, hanem kezdetnek tekintett: „*Memento mori!*”, vagyis „*Emlékezz a halálra!*”
- A személytelenség jegyében az általánosan, **jelképszerűen ábrázolt ember** volt jellemző, a lélek és a test kapcsolatában pedig a lélek élvezett prioritást. A lovagi líra megjelenésekor következik be változás, amikor már teljesebben nyilvánul meg az egyéniség, de a középkori emberkép alakulásában fordulópontot jelentett a városi élet kialakulása is, mely magával hozta a világi értelmiség megjelenését.

8. A középkor korszakolása, a korszakok jellemzői

- **Patrisztika kora**, vagy másnéven az **egyházatyák kora** (IV – VII. század)
 - Ebben az időszakban alakul ki és terjed el a kereszténység, mely nem csupán a mindennapokat, az alapvető gondolkodásmódot alakítja át, de megnyitja a **vallás tudományos szempontú elemzésének** kapuit is.
 - Ebben az időszakban zajlik a *Biblia* elemzése, illetve a **dogmák** rendszerbe foglalása is. Ekkor működnek az **egyházatyák** is - *Szent Ambrus*, *Szent Jeromos* és *Szent Ágoston* – éppen ezért ezt az időszakot az egyházatyák korának is nevezik az irodalomművelői munkásságuk után.
- **Skolasztika kora** (XI – XIV. század)
 - A skolasztika kora az **egyetemek** kialakulásának kezdetével váltja le a patrisztika korát – hiszen a skolasztikát egyetemen is oktatták, innen ered az elnevezése a schola szóból. Ebben az időben a kultúra középpontja az egyetemekre tolódik. Egy korabeli gondolkodó *Canterbury Szent Anzelm* nevéhez fűződik a skolasztika filozófia megalkotása a XI. században, mely legfőképpen a **hit és a tudás kapcsolatát** kutatta a teológia és a filozófia ötvözésének kísérletével.
 - A skolasztika szerint a hit és a tudás egymást feltételezik, nem rendelhető egyiknek alá a másik. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint *Szent Anzelm* szavai: „*Credo ut intelligam, intelligo ut credam.*”, azaz „*Hiszem, hogy tudjak, tudom, hogy higgyek*”.
 - *Aquinói Szent Tamás* nevezhető meg a skolasztika fejedelmeként. Nevéhez a *Summa Theologicae* című, a teológiát összegző mű fűződik.
 - A skolasztika korának idejére, a XII-XIII. századra tehető a **lovagi kultúra**, a lovagi irodalom kialakulása, illetve virágzása is.
 - A **lovagi ideál** megjelenése volt a lovagi irodalom (epika és líra) megteremtője, mely egy az élet értelmét kereső, a keresztény hitet védő, a hűbérurat szolgáló és a szegényeket és a nőket oltalmazó példaképet állított a kor emberei elé. Ennek vonalán a lovagi irodalom legfőbb témái az **erkölcsi emelkedettség**, a **becsület** és nem utolsósorban a **szerelem** voltak.
 - A **lovagi epikán** belül megemlítendő a *Roland ének* (mely a Nagy Károly frank királyt főszerepbe emelő hősi énekek közé

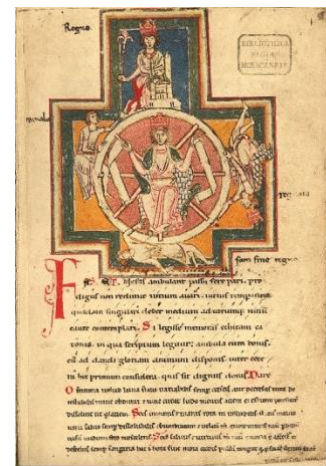
tartozik) és az osztrák *Nibelung-ének*. A *Trisztán és Izolda* című mű pedig a középkori lovagregények egyik leghíresebb darabja, mely ugyancsak a szerelem, méghozzá a végzetes szerelem témakörét veszi alapul.

- Az ún. **trubadúrlíra** a lovagi irodalom szerelmi költészetét jelenti, kiindulópontja Franciaország. A francia **trubadúrok** és a német **minnesängerek** énekeltek – már helyi nyelven, nem latinul – a szerelemről, az őket szépségükkel elcsábító, általában férjes hölgy meghódításáról. *Walther Von der*



Vogelweide saját művészetére formálta át a minnesänger sablonokat, egyedivé és sokrétűvé tette őket többek között a vágánsköltészet elemeinek beemelésével, illetve azzal, hogy ő a nővel való viszonyban már a kölcsönösséget kereste az elérhetetlenség helyett.

- A lovagi epika és líra mellett a **vágánsköltészet** képviselte a középkori irodalom világi oldalát. Művelői vándordíjakok voltak, kóborló lovagok, illetve papok, szerzetesek voltak – akikre a kor a legkevésbé sem tekintett a társadalomban elismert polgárai közé –, **lázadó hangnemű**, latin nyelvű költeményeikben a kor társadalmával szemben



fogalmaztak meg kritikát. Mélyen elítéltek mindenfajta

kötöttséget, függetlenségre és a világi örömök élvezetére vágytak. A XIII. századi *Carmina Burana* című kötet a leghíresebb vágánsdalokat tartalmazó gyűjtemény. A francia származású *Francois Villon* munkássága a XIV. században a vágánsköltészet



csúcspontjaként értékelhető, tulajdonképpen a reneszánsz egyik előkészítőjeként tartható számon.

- Mint ahogyan a korszakolás is jelzi, a majd 1000 évet felölelő korszak művészeti életét tematikailag a sokszínűség jellemezte. Ketté vált az irodalom is: dominálnak a vallási témájú művek, de a megjelenik a lovagi irodalom és a vágáns, világi irodalom, valamint ekkor kezd virágozni a *danse macabre*, azaz a haláltánc ábrázolása is.

9. A középkori nevelés

- A középkori nevelés a **szerzetesrendekben** zajlott, melyek közt a leghíresebb a Monte Cassinóban működő, *Szent Benedek* által 529-ben alapított **bencés rend** volt.



- A bencés rend alapvetően nem tanító rend volt, tagjai a munkában látták az Istennek tetsző életet, melyet jelmondatuk is igazol: „*Ora et labora!*”, azaz „*Imádkozz és dolgozz!*”
- A szerzetesrendek kiemelt szereppel bírnak az európai kultúra alakításában és terjesztésében, hiszen létezésüknek köszönhető a népvándorlás törzseinek az európai rendbe történő beilleszkedése.
- Az **egyetemek** kezdetben csak hallgatókból álltak, egymástól tanuló közösségként jelentek meg, később azonban már elkülönültek egymástól az oktatók és a hallgatók. Az egyetemi oktatás előadásokra és latin, dialogizált szemináriumokra bomlott. A legelső egyetem megalapulása Bolognában a XI. században megadta a kezdő löketet az egyetemek létrehozásához. XII. században Párizsban és Oxfordban majd később a XIV. században Magyarországon Pécsen és Óbudán is megkezdődött az egyetemi oktatás.
- Az egyetemi képzés előfeltétele a **hét szabad művészet** (*septem artes liberales*) elsajátítása volt.
 - A **trivium** jelentette a nyelvi művészeteket, ennek részei:
 - a *grammatica*, azaz a nyelvtan.
 - a *retorica*, vagyis a gondolatok kifejezésének művészete,
 - illetve a *dialectica*, avagy a gondolatok logikus felépítésének művészete.

- A **quadrivium** pedig a matematikai művészeteket foglalta magába, még hozzá
 - az aritmetikát, a számtant,
 - a geometriát mint mértant,
 - az asztronomiát, vagyis a csillagászatot,
 - és a musicát, tehát a zenét.

10. A középkori magyar irodalom

- A magyar nyelvű írók törekvései és összességében a magyar irodalom fejlődése aránylag későn indult meg, csak az államalapítással. A középkorban az "irodalom" mint fogalom alatt az írásbeli szövegeket tekintették, e tág kategóriába pedig belesoroljuk például a középkor eleji hivatalos iratokat és a **történetírás** szövegeit is. A történetírás műfajai nem csak a világirodalomban, de a magyar irodalom kezdeti korszakán is jelentősek voltak: a XII. századtól jelentek meg a történetmesélő **krónikák**, valamint a színesebb, fiktív elemekkel tarkított **gesták**, amelyek közül legfontosabb *Anonymus Gesta Hungarorum*, *Kézai Simon* azonos című *Gesta Hungarorum*, valamint a XIV. századi *Képes Krónika*, melynek jellegzetességeit a képen látható részlete ábrázol.
- A kereszténység felvételével az egyházi művelődés latin nyelven zajlott, ennek következményeképpen az egyházi irodalom jelent meg először, s így az sem nem véletlen, hogy a legelső, legrégebb összefüggő magyar szöveg egy temetési beszéd és a hozzá kapcsolódó ima. A korszakból származó magyar nyelvű írásbeli emlékeink, a **szórványemlékek** és a **szövegemlékek** jelentősséggel szolgálnak az ősi magyar kultúra megismerésében. Előbbiek közé soroljuk *A tihanyi apátság alapító levelét*, utóbbiba a *Pray-kódexben* fellelhető *Halotti beszéd és Könyörgést*, de a magyar szépirodalom legelső képviselője, az *Ómagyar Mária-siralom* is eme korszak szülöttje.



A kétségkívül bencés rendi eredetű Pray-kódex kilétét sokáig homály fedte. Pázmány Péter érsek idején Pozsonyban tűnt fel, ahonnan a 19. század elejére a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába került. Egyháztörténeti jelentősége egyértelmű volt, ugyanakkor Pray György az 1770-es években hívta fel a figyelmet a kódex kiemelt irodalomtörténeti szerepére. Nevét Pray György után kapta, melyet Toldy Ferenc nevezett először így, hogy kifejezze az utókor háláját a nagy történetíró és a Halotti Beszéd felfedezője iránt.

- Idővel kezdetét vette a nem templomi hagyományokhoz kapcsolódó irodalom fejlődése is. Elterjedtek a **legendák**, többek között Szent Istvánról, Imre hercegről, Szent Lászlóról, IV. Béla lányáról (Margitról), valamint Gellért püspökről maradtak ránk ilyen leírások.
- Mivel azonban nem volt általános a latin nyelv tudása, kezdetét vette az anyanyelvre való átdolgozás is, ami az anyanyelviség térhódítását hozta magával. Mindez a reformáció törekvéseihez hűen, elsőként a **Biblia lefordításában** jelentkezett.
- A lovagi műveltségnek tekinthető kultúra Magyarországon későn fejlődött ki, azonban ez nem tekinthető azonosnak a nyugati jellegű lovagi kultúrához. A szerelmi költészet ilyesfajta kibontakozása: XV. századra tehető. A Nyugaton elterjedt lovagregények majd magyarul is megjelentek: ilyen volt a *Trója-regény*, valamint a *Nagy Sándor-regény*.

A RENESZÁNSZ



Legkorábban Észak-Itáliában kezdődött meg egy új társadalmi rend, a **polgári társadalom** kialakulása, melynek lehetőségét a gazdasági fejlődés és a **feudalizmus hanyatlása** teremtette meg. A kor embere a gazdag, lehetőségekkel teli környezete révén egyre inkább kezdett ráeszmélni arra, hogy a **földi élet** számos újat, szépséget, figyelemreméltót tud nyújtani. Az **egyéniesség** került középpontba, fontossá vált az alkotók neve is a művészetük mellett. Mindennek köszönhetően maradt fenn a korból *Francesco Petrarca* lírai munkásságának csúcsa a *Daloskönyv*, illetve *Giovanni Boccaccio* novelláskötete a *Dekameron*, valamint *Janus Pannonius* költeményei, melyek Magyarországon is megnyitották a reneszánsz kapuit.

1. Tér- és időbeli elhelyezése

- Észak-Itáliából, **Firenzéből** indult ki az 1340-es években és egészen a XVI. századig tartott.